

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”
Instytucja Zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi
Publikacja opracowana przez Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego.
Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Schematu II Pomocy Technicznej
"Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich" Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020.

Transfer wiedzy i innowacji w rolnictwie chorwackim na przykładzie tworzenia wartości dodanej na poziomie gospodarstwa, zwłaszcza producentów winorośli.

**Transfer wiedzy i innowacji w rolnictwie chorwackim na przykładzie
tworzenia wartości dodanej na poziomie gospodarstwa, zwłaszcza
producentów winorośli**

Wydawca: Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego

ul. Czysta 21, 31-121 Kraków

www.msdr.edu.pl e-mail: msdr@msdr.edu.pl

Autor: dr inż. Małgorzata Bogusz

Recenzent: dr hab. Józef Kania

Zdjęcia dr Jarosław Bomba

Publikacja bezpłatna przygotowana w ramach operacji pn. "Transfer wiedzy i innowacji w rolnictwie chorwackim na przykładzie tworzenia wartości dodanej na poziomie gospodarstwa, zwłaszcza producentów winorośli." w ramach Planu Operacyjnego Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich na lata 2020-2021.

Odwiedź portal - www.ksow.pl

Zostań partnerem Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich

Nakład: 200 egz.

Kraków, 2021

Spis treści

1. Wprowadzenie
2. Opis projektu Małopolskiego Stowarzyszenia Doradztwa Rolniczego
3. Charakterystyka rolnictwa Chorwacji
4. Sprawozdanie z realizacji programu
5. Zakończenie
6. Bibliografia

Wprowadzenie

W Polsce rolnictwo ma decydujący wpływ nie tylko na sytuację społeczno-ekonomiczną mieszkańców wsi, ale także na stan środowiska przyrodniczego, strukturę krajobrazu oraz różnorodność biologiczną obszarów wiejskich. Pasma województw południowej Polski charakteryzuje się dużą liczbą gospodarstw rolnych o niewielkim areale, gdzie zazwyczaj są to gospodarstwa indywidualne, w których dominuje produkcja roślinna lub mieszana. To wszystko powoduje, że działalność rolnicza nie jest zazwyczaj głównym i jedynym źródłem dochodu dla rodzin rolniczych. Jednym z najważniejszych kierunków rozwoju obszarów wiejskich w południowej Polsce jest ich wielofunkcyjny rozwój. Coraz częściej rolnicy decydują się na rozwiązania związane ze zrównoważonym rolnictwem i ekologią, które są dobrym rozwiązaniem przy średniej powierzchni około 3 - 4 ha, jaka jest charakterystyczna dla badanych województw.

Chorwacja jako kraj byłego obozu socjalistycznego ma bardzo zbliżone problemy w obszarze rolnictwa i obszarów wiejskich do Polski, m.in. ze względu na ukształtowanie terenu i rozdrobnienie gospodarstw, do Małopolski. Podobieństwo występuje również w koniecznych działaniach przestawienia dużej części rolnictwa na obsługę ruchu turystycznego, nie tylko jako gospodarstwa agroturystyczne, ale także w zakresie przystosowania gospodarstw rolnych do sprzedaży bezpośredniej i przetwórstwa na poziomie gospodarstwa. Zabezpieczony zbyt na dobre jakościowo produkty rolne sprzedawane bezpośrednio w gospodarstwie warunkuje konieczność przestawienia produkcji rolnej w pożądanym przez odbiorców kierunku. Najlepszym sposobem przyciągnięcia i utrzymania klienta jest stworzenie sieci współpracujących rolników tworzących podobne bądź kompatybilne produkty nabywane przez odbiorcę. Najlepszym sposobem wsparcia dla ekonomicznych celów tworzących sieć partnerów jest wiedza i świadomość ekonomiczna oraz społeczna. Ta wiedza winna być przekazywana rolnikom poprzez efektywny system wiedzy i innowacji w rolnictwie obejmujący sferę nauki i edukacji, system doradztwa na rzecz wsi i rolnictwa, oraz pozostałe instytucje i organizacje działające na rzecz wsi i rolnictwa.

1. Opis projektu Małopolskiego Stowarzyszenia Doradztwa Rolniczego

Celem głównym projektu było zapoznanie się z systemem transferu wiedzy i informacji/innowacji w rolnictwie chorwackim oraz tworzeniem wartości dodanej na poziomie gospodarstwa na przykładzie gospodarstw z uprawą winorośli.

Cele szczegółowe operacji w trakcie spotkań i wizyt studyjnych obejmowały:

- rozpoznanie mocnych stron systemu wiedzy i innowacji w rolnictwie chorwackim w kontekście polskiego systemu,
- rolę Uniwersytetu, jednostek doradczych i innych aktorów uczestniczących w systemie transferu wiedzy do gospodarstw,
- innowacyjne inicjatywy w zakresie rozwoju przedsiębiorczości rolniczej i pozarolniczej na obszarach wiejskich oraz form współpracy/integracji poziomej i pionowej w rolnictwie,
- tworzenie wartości dodanej na poziomie gospodarstwa i podnoszenie dochodów rolniczych w małych gospodarstwach,
- upowszechnianie zasad sprzedaży bezpośredniej i skracania łańcuchów dostaw,
- rozwój turystyki wiejskiej i agroturystyki.

Projekt realizowany był w ramach wyjazdu studyjnego poprzez spotkania z głównymi uczestnikami „Rolniczego Systemu Wiedzy i Innowacji” w Chorwacji, którymi są instytuty rolnicze i uniwersytety, jednostki doradcze i usługowe dla rolnictwa, a także gospodarstwa rolne i małe firmy na obszarach wiejskich.

Wyjazd studyjny skierowany był dla grupy 20 osób z terenu województwa małopolskiego, śląskiego, lubelskiego i podkarpackiego: trzech przedstawicieli wnioskodawcy projektu, jednym przedstawicieli każdego partnera projektu, trzech przedstawicieli spółdzielczości, dwóch przedstawicieli organizacji pozarządowych działających na obszarach wiejskich, trzech przedstawicieli jednostek naukowych, jednym przedstawicieli JST, jednym przedstawicieli przedsiębiorców, czterech rolników indywidualnych.

Transfer wiedzy definiowany jest jako jednokierunkowy przepływ wiedzy od nauki do praktyki obejmujący różne grupy potencjalnych klientów jak np. rolników, przedsiębiorców, doradców, menedżerów, decydentów, za który to transfer odpowiedzialni są naukowcy. Metody transferu wiedzy mogą być aktywne lub pasywne, w zależności od celów transferu wiedzy. Wyróżnia się trzy typy transferu wiedzy tj. promocja, upowszechnianie i wdrażanie.

- Promocja – ma na celu promowanie wiedzy, a więc stwarzania wśród potencjalnych odbiorców świadomości tej wiedzy. Wiedza jest tutaj dostępna poprzez: czasopisma, biuletyny, strony www i mass media;
- Upowszechnianie – obejmuje działania celowe, polegające na dzieleniu się wynikami badań wśród konkretnych odbiorców poprzez przesyłanie im wyników badań i zaproszenia do udziału w seminariach i konferencjach;
- Wdrażanie – najbardziej aktywny transfer wiedzy mający na celu zmianę zachowań; strategie wdrażania obejmują wysiłki na rzecz przełamania różnych barier wśród odbiorców. Wdrażanie wyników badań odbywa się poprzez indywidualne kontakty naukowców lub/i doradców z rolnikami, czy też analizę efektów z prowadzonych doświadczeń, demonstracji polowych i projektów pilotażowych.

Transfer przepływu wiedzy jest głównym problemem w doskonaleniu praktyk rolniczych, produkcyjnych, środowiskowych i innych. Obecnie nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne ułatwiają rolnikom dostęp do wyników badań, to jednak wciąż pomiędzy wiedzą tworzoną przez naukowców a praktyką rolniczą istnieje duża luka. Istnienie luki w procesie transferu wiedzy od nauki do praktyki rolniczej powoduje, że olbrzymia wiedza generowana przez naukowców nie trafia, bądź trafia z dużym opóźnieniem do ostatecznych jej beneficjentów czyli rolników. Krytyczną rolę w tym procesie spełniają lub mogą spełniać doradcy. Ich zadaniem jest utrzymywanie bliskich kontaktów zarówno z pracownikami nauki, jak i rolnikami. Powinni oni stanowić pomost pozwalający na lepszą interakcję pomiędzy naukowcami a rolnikami. Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego zs. w Uniwersytecie Rolniczym w Krakowie w swojej działalności statutowej najczęściej napotyka na problemy związane z transferem wiedzy. Z jednej strony naukowcy często swoje zainteresowania, czas i wysiłek koncentrują na tworzeniu wiedzy, a nie na upowszechnianiu swoich wyników badań, a z drugiej strony rolnicy są konserwatywni i przejawiają nieufność do wdrożenia nowej wiedzy. Jedyną szansą na przełamanie tych animozji jest wspólne poznawanie praktycznych rozwiązań wdrażanych w krajach Unii Europejskiej i to niekoniecznie w tzw. „starej Unii czyli UE 15”. Kraje takie jak Chorwacja posiadają własne autonomiczne

rozwiązania w zakresie współpracy nauki z praktyką, głównie w działalnościach produkcyjnych adekwatnych do posiadanych warunków przyrodniczo-ekonomicznych. Wieloletnie doświadczenia zwłaszcza producentów winorośli, wykorzystujących innowacyjne wyniki badań realizowanych na Uniwersytecie w Zagrzebiu oraz doświadczenia w zakresie przystosowania wielu gospodarstw rolnych do obsługi ruchu turystycznego, czyli tworzenia wartości dodanej na poziomie gospodarstwa, są warte poznania. Ich doświadczenia i najlepsze przykłady mogą być wykorzystane w naszym kraju w zakresie doskonalenia systemu transferu wiedzy i innowacji oraz kreowania wartości dodanej w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Interesującym są różne formy przedsiębiorczości pozarolniczej związanej z gospodarstwem rolnym jak agroturystyka połączona: z uprawą winorośli oraz produkcją, degustacją i sprzedażą wina, produkcją mleka i wyrobów mleczarskich oraz ich sprzedażą, edukacją w zakresie przygotowywania posiłków i żywienia, itp. Skorzystanie z doświadczeń chorwackich może przyczynić się do wprowadzenia nowatorskich rozwiązań na obszarach Polski południowo-wschodniej preferujących rozwój agroturystyki i turystyki wiejskiej. W obszarze Polski Południowej coraz intensywniej rozwija się również uprawa winorośli w połączeniu z agroturystyką. Doświadczenia i dobre przykłady chorwackie w tym względzie mogą być adaptowane do naszych warunków gospodarczych.

W ramach projektu realizowane były następujące tematy operacji:

- Aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich w celu tworzenia partnerstw na rzecz realizacji projektów nakierowanych na rozwój tych obszarów, w skład których wchodzi przedstawiciele sektora publicznego, sektora prywatnego oraz organizacji pozarządowych.

W ramach tego tematu zrealizowany został wyjazd studyjny przedstawicieli nauki i instytucji obsługujących wieś do Chorwacji. Celem wyjazdu było zapoznanie się z działaniem systemu transferu wyników badań do praktyki rolniczej, w kontekście porównawczym do polskiego systemu. W czasie wyjazdu odbyły się spotkania m.in. na Uniwersytecie w Zagrzebiu - Wydział Rolniczy, w Jednostce Doradztwa Rolniczego Ministerstwa Rolnictwa, w samorządzie terytorialnym i rolniczym, w lokalnym banku spółdzielczym, w LGD oraz gospodarstwach rolnych.

- Upowszechnianie wiedzy w zakresie tworzenia krótkich łańcuchów dostaw.

Krótkie łańcuchy dostaw żywności i lokalne systemy żywnościowe od zawsze istniały, jednak wcześniej nie były przedmiotem zainteresowania UE w takim stopniu jak obecnie. Korzyści

dla drobnych producentów to szansa na zwiększenie dochodów poprzez przechwycenie wartości dodanej z rynku, a dla konsumentów możliwość zakupu świeżej i wysokiej jakości produktów bezpośrednio od producentów. W tym obszarze tematycznym uczestnicy wyjazdu studyjnego zapoznali się z rozwiązaniami sprzedaży bezpośredniej produktów rolniczych w formie przetworzonej i nieprzetworzonej, w rolnictwie chorwackim i formami organizacji sprzedaży w wizytowanych gospodarstwach.

- Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich przez podnoszenie poziomu wiedzy i umiejętności w obszarze małego przetwórstwa lokalnego lub w obszarze rozwoju zielonej gospodarki, w tym tworzenie nowych miejsc pracy.

Uczestnicy wyjazdu zapoznali się z osiągnięciami w zakresie małego przetwórstwa i bezpośrednich form sprzedaży. Z różnymi formami organizacji przedsiębiorczości lokalnej. W ramach spotkania z naukowcami z Uniwersytetu w Zagrzebiu zajmującymi się rolnictwem i wsią, oraz z doradztwem rolniczym, uczestnicy wyjazdu studyjnego zapoznali się z osiągnięciami w zakresie małego przetwórstwa i bezpośrednich form sprzedaży. Z różnymi formami organizacji przedsiębiorczości lokalnej. Ponadto została przedstawiona kwestia co zwiększa możliwości finansowe mieszkańców danego regionu, co stymuluje miejscowe procesy rozwojowe, zwiększa lokalną aktywność społeczną i przyczynia się do tworzenia nowych miejsc pracy.

- Wspieranie tworzenia sieci współpracy partnerskiej dotyczącej rolnictwa i obszarów wiejskich przez podnoszenie poziomu wiedzy w tym zakresie.

Efektami zrealizowanej operacji są:

- Zdobywanie i poszerzenie przez 20 osób, reprezentujących główne ogniwa Systemy Wiedzy i Informacji/Innowacji w rolnictwie polskim, wiedzy praktycznej z zakresu funkcjonowania systemu transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie chorwackim oraz podejmowania innowacyjnych przedsięwzięć gospodarczych przez rolników tworzących wartość dodaną na poziomie gospodarstwa.

Realizacja projektu przyczyni się do efektów długoterminowych, w ramach których:

- Pracownicy nauki przeniosą zdobyte informacje i doświadczenia na grunt ich pracy naukowej, przekażą tą wiedzę studentom na wykładach i seminariach, wykorzystają ją również w publikacjach.
- Doradcy na spotkaniach i szkoleniach dla rolników przekażą im dobre i sprawdzone przykłady rozwiązań w zakresie tworzenia wartości dodanej w gospodarstwie, zakładania i prowadzenia wspólnych przedsięwzięć, rozwiązań innowacyjnych w prowadzeniu produkcji rolniczej oraz innowacyjnych rozwiązań w działalności pozarolniczej, w tym agroturystycznej.
- Spółdzielcy podpatrując dobre rozwiązania w zakresie procesu podejmowania wspólnych decyzji i ich realizacji przeniosą sprawdzone działania do środowiska lokalnego w którym działają.
- Rolnicy zawsze chętnie przenoszą dobre doświadczenia na grunt własnego gospodarstwa. Podpatrzone i omówione na spotkaniach dobre przykłady działalności rolniczej i pozarolniczej wprowadzone przez rolników do swojego gospodarstwa będą promieniować i zachęcać innych do naśladowania, co w efekcie przyniesie wzrost podejmowania wspólnych działań małopolskich rolników.
- Przedstawiciele instytucji okołorolniczych będą mogli podzielić się swoimi doświadczeniami z wyjazdu studyjnego w czasie realizacji swoich zadań zawodowych, w trakcie przygotowywania dokumentów o dużym znaczeniu strategicznym i przy przygotowywaniu różnorodnych dokumentów planistycznych.

2. Charakterystyka rolnictwa Chorwacji

Chorwacja jest stosunkowo niewielkim krajem o powierzchni 56 594 km². Największym miastem jest Zagrzeb, który liczy 779 tys. mieszkańców. Trzy kolejne pod względem liczby ludności miasta to Split (188 tys.), Rijeka (144 tys.) i Osijek (114 tys.). Na obszarze Chorwacji mieszka 4 149 000 ludzi.

Udział rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa w Republice Chorwacji w całkowitym produkcie krajowym brutto (PKB) za okres 2000/2017 wynosi około 4%, natomiast w wartości dodanej brutto (WDB) około 5%. Samo rolnictwo odpowiada za około 3% PKB. Zewnętrzny bilans handlowy chorwackiego rolnictwa jest ujemny (deficyt 0,9 mld euro, 2016 r.). Wartość handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi w 2016 r. stanowi 13,9% wartości handlu ogółem. Chorwacki sektor rolny w UE nie ma wielkiego znaczenia i jest wartością produkcji rolnej mniej niż 1% całkowitej wartości produkcji rolnej UE. Dlatego zmiany w rolnictwie chorwackim nie wpływają znacząco na rolnictwo. Jednak trendy rynkowe na wspólnym rynku UE, w tym trendy ceny znacząco wpływają na stosunkowo niewielki chorwacki rynek produktów rolnych.

Średnia wielkość gospodarstwa rolnego w Chorwacji wynosi 10 ha - ale około 70% stanowią gospodarstwa o powierzchni mniejszej niż 5 ha. Duża liczba gospodarstw jest własnością osób starszych, które postrzegają rolnictwo, jako sposób na życie i używają swoich produktów wyłącznie na potrzeby własne, nie zapewniając żadnej podaży na rynku rolnym. Prawie 57% terytorium Chorwacji zajmują grunty orne, łąki i pastwiska. Najlepsze warunki dla rozwoju rolnictwa w Chorwacji posiada Sławonia oraz Chorwacja właściwa. Produkuje się w tych rejonach głównie pszenicę, kukurydzę, buraki cukrowe, słonecznik, len, konopie, tytoń, a także owoce (śliwa). Prawie w całej Chorwacji popularna jest uprawa winorośli, przy czym najwyższe cenione są wina dalmackie. W Dalmacji i Istrii rozwija się również uprawa oliwek, figowców i drzew cytrusowych. Na obszarach nizinnych hoduje się bydło, trzodę chlewną i drób, w Górach Dynarskich, także owce, kozy, osły i muły. Na wybrzeżu rozwija się rybołówstwo i przetwórstwo rybne (głównie sardynki i tuńczyki), u wybrzeży Półwyspu Istria prowadzi się hodowlę ostryg. Poważne znaczenie gospodarcze ma eksploatacja lasów, które zajmują ponad 1/3 powierzchni kraju.¹

¹ <https://mir.krakow.pl/artykuly/Chorwackie-Rolnictwo,12004.html> (10.10.2021)

Chorwacja jest importerem netto produktów rolno-spożywczych. Mimo możliwości (zasoby i klimat), Chorwacja z krajową produkcją nie pokrywa własnych potrzeb w zakresie podstawowych produktów rolnych w produktach przemysłu spożywczego. Obserwując strukturę handlu zagranicznego wymiany produktów rolno-spożywczych Republiki Chorwacji, wywóz z Republiki Chorwacji do UE odpowiada za 42% całkowitego eksportu Republiki Chorwacji, a import do Republiki Chorwacji z UE aż 67% całkowitego eksportu Republiki Chorwacji import.

Republika Chorwacji stała się pełnoprawnym członkiem UE 1 lipca 2013 r., i zapoczątkowała szereg zmian w wielu segmentach społeczno-gospodarczych, m.in. w sektorze rolnym. Przystąpienie Chorwacji do Unii Europejskiej (UE) i objęcie rolnictwa instrumentami Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) w sposób zasadniczy zmieniły warunki funkcjonowania sektora rolnego tego kraju. Członkostwo w UE umożliwia bowiem nieograniczony dostęp do ogromnego rynku zbytu, a także, co istotne dla producentów rolnych, stwarza nowe możliwości kreowania dochodów z tytułu wielkości rynku UE oraz subwencjonowania działalności rolniczej w ramach WPR. Jednym z ważniejszych problemów, jaki stoi przed rolnictwem Chorwacji, jest konieczność zasadniczej poprawy sprawności ekonomiczno-finansowej mierzonej wydajnością i dochodowością pracy. Konieczność zmian w tym obszarze wynika z dwóch zasadniczych przesłanek. Po pierwsze, niska wydajność pracy i wynikająca z niej niska dochodowość pracy stanowią podstawową barierę przejścia na intensywną ścieżkę wzrostu gospodarki. Po drugie, to właśnie zmiany w wydajności i dochodowości pracy przesądzać będą w dużej mierze zarówno o dynamice i kosztach integracji w skali europejskiej oraz globalnej, jak i o stopniu niwelacji dystansu w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego.²

Od czasu przystąpienia Chorwacji do UE zmieniły się przepływy handlowe w sektorze rolnym i spożywczym. Głównymi partnerami handlowymi Chorwacji są obecnie kraje UE, z których trafia do niej 86 proc. importu, a jednocześnie 61 proc. chorwackiego eksportu trafia do Unii Europejskiej. Głównymi celami eksportu chorwackiego są: Słowenia, Włochy, Bośnia i Hercegowina, Niemcy i Serbia. Z drugiej strony importowana jest głównie żywność z Niemiec, Włoch, Węgier, Słowenii i Holandii.

² Z. Gołaś, 2015. Uwarunkowania zmian wolumenu produkcji, dochodów oraz dochodowości pracy sektora rolnego w Chorwacji, STOWARZYSZENIE EKONOMISTÓW ROLNICTWA I AGROBIZNESU,

Udział produkcji roślinnej w wartości produkcji rolnej w kraju wzrósł z 57 proc. w 2009 r. do 63 proc. w 2016 r. Natomiast udział produkcji zwierzęcej spadł z 43 proc. do 37 proc. Chorwacja, która tradycyjnie miała silną produkcję zwierzęcą teraz nie radzi sobie z nią. Przede wszystkim, dlatego, że produkcja zbóż i roślin oleistych, owoców, warzyw, kwiatów, herbat, roślin leczniczych i ziół, jest bardziej opłacalna. Niski poziom samowystarczalności w przypadku większości produktów roślinnych, a także mleka, mięsa, owoców i wina powoduje, że wielu chorwackich producentów rolnych jest niezadowolonych. Według ekspertów, samowystarczalność dotyczy tylko zbóż, rośliny oleistych: słonecznika rzepaku i soi, a także jabłek, mandarynek i wiśni.³

Chorwacja ma doskonałe warunki klimatyczne, glebowe i hydrologiczne do produkcji owoców i winogrona. Niemniej jednak produkcja owoców i winogron wynosi 2 do 3% w całkowitej produkcji rolnej. Z upraw owocowych istotna jest produkcja jabłek. Przystąpienie Republiki Chorwacji do pełnego członkostwa w Unii Europejskiej, spowodowało wzrost liczby zagranicznych konkurencji na rynku krajowym (zniesienie ochrony celnej dla produktów z UE) jabłka oraz poprzez obniżenie cen sprzedaży.

W okresie członkostwa w UE nastąpił spadek powierzchni o 1,5% i produkcji o 32,1%. Zmniejszyła się o 19,7%, a produkcja o 44,2%. Natomiast produkcja mandarynek w momencie członkostwa wzrosła o 33,6%, a powierzchnia o 58,2%. Ponadto rośnie przetwarzanie oliwek na oliwę. Istotnym jest fakt, iż chorwacka oliwa z oliwek staje się coraz bardziej istotnym ekonomicznie potencjałem w śródziemnomorskiej produkcji rolnej Chorwacja i znacznie poprawiła się też jej jakość. W okresie przedakcesyjnym było 14 235ha oliwek i 9011t produkcji oliwa lub 60,664 t oliwy z oliwek. W okresie członkostwa obszary zostały powiększone o: 31,8%, ale produkcja spadła o 19,1%, a oliwy z oliwek o 36,8%.⁴

³ <https://www.farmer.pl/fakty/unia-europejska/chorwacja-na-trudnej-drozdze-do-konkurencyjnego-rolnictwa,79959.html>

⁴ I. Grgić, S. Krznar, V. Bratić. Poljoprivredna proizvodnja Republike Hrvatske prije i nakon pristupanja UE. 47 Symposium "Actual Tasks on Agricultural Engineering", Opatija, Croatia, 2019.

3. Sprawozdanie z realizacji programu

W ramach projektu pt. „Transfer wiedzy i innowacji w rolnictwie chorwackim na przykładzie tworzenia wartości dodanej na poziomie gospodarstwa, zwłaszcza producentów winorośli.” zrealizowano wyjazd studyjny do Chorwacji w terminie 26-30 września 2021 roku. W wyjeździe studyjnym uczestniczyło 20 osób. Grupa składała się z przedstawicieli czterech województw: małopolskiego, śląskiego, lubelskiego i podkarpackiego i obejmowała: 3 przedstawicieli wnioskodawców projektu, po 1 przedstawicielu każdego partnera projektu, 3 przedstawicieli spółdzielczości, 2 przedstawicieli organizacji pozarządowych działających na obszarach wiejskich, 3 przedstawicieli jednostek naukowych, 1 przedstawiciela JST, 1 przedstawiciela przedsiębiorców, 4 rolników indywidualnych.

Uniwersytet w Zagrzebiu

Uniwersytet w Zagrzebiu⁵ (1669) jest najstarszą, największą uczelnią akademicką i prowadzącą badania naukowe w Republice Chorwacji. Ponadto to także najstarszy i największy uniwersytet w Europie Południowo-Wschodniej. Jako wszechstronny publiczny Uniwersytet Środkowoeuropejski, Uniwersytet w Zagrzebiu oferuje edukację i badania naukowe we wszystkich dziedzinach nauki (sztuka, biomedycyna, biotechnologia, inżynieria, nauki humanistyczne, nauki przyrodnicze i nauki społeczne) oraz szerokie spektrum kursów na wszystkich poziomach studiów, od licencjackich na studia podyplomowe. Z 29 wydziałami, 3 akademiami sztuki i uniwersyteckim centrum studiów chorwackich jest flagową instytucją edukacyjną w kraju, miejscem, w którym ponad 7900 nauczycieli i 72480 uczniów rozwija wiedzę i zdobywa umiejętności.

Uniwersytet wyróżnia się nie tylko nauczaniem, ale także badaniami, przyczyniając się do ponad 50 procent rocznej produkcji badawczej w Chorwacji i 80 procent wydajności naukowej wszystkich chorwackich uniwersytetów. Główną strategiczną kwestią przyszłego rozwoju Uniwersytetu w Zagrzebiu jest to, że będzie to instytucja zorientowana na badania naukowe, której nauczanie będzie wysokiej jakości. W związku z tym nacisk zostanie położony na programy magisterskie i doktoranckie, obejmujące wszystkie dziedziny nauki i sztuki,

⁵ <https://www.masterstudies.pl/universytety/Chorwacja/University-of-Zagreb-Faculty-of-Agriculture/> (9.10.2021)

zwiększając transdyscyplinarność i interdyscyplinarność, a także badania translacyjne, pielęgnując kulturę innowacji i transferu wiedzy.

Wydział Rolniczy zajmuje się edukacją wysoko wykwalifikowanych ekspertów, rozwojem i poszerzaniem wiedzy zawodowej w dziedzinie rolnictwa i nauk pokrewnych. Stosując najwyższe standardy akademickie umożliwiamy studentom zdobywanie kompetencji opartych na najnowszej wiedzy naukowej, z korzyścią dla społeczeństwa.

Do głównych celów Wydziału Rolniczego należą:

- Zapewnienie skuteczności organizacji i zarządzania Wydziałem;
- Umożliwienie studentom, ekspertom w dziedzinie rolnictwa i wszystkim zainteresowanym stronom wysokiej jakości edukacji w zakresie zdobywania najnowszej wiedzy i umiejętności naukowych poprzez profesjonalne programy studiów i programy uczenia się przez całe życie;
- Aby podnieść jakość we wszystkich obszarach aktywności;
- Rozwój doskonałości naukowej, innowacji w badaniach i współpracy z sektorem biznesu;
- Przyczynianie się do zrównoważonego rozwoju chorwackiej gospodarki i całego społeczeństwa;
- Poprawa międzynarodowej współpracy w dziedzinie nauczania i badań naukowych. Aby zwiększyć mobilność studentów, widoczność i uznanie Wydziału na wszystkich poziomach.

W ramach wizyty studyjnej w Uniwersytecie, przedstawiciele poszczególnych Katedr Wydziału Rolniczego zaprezentowali obszary działalności naukowej, w szczególności charakteryzując transfer wiedzy z nauki do praktyki.

W szczególowy sposób Kierownicy Katedr zapoznali uczestników spotkania z szerokim zakresem badań, działalnością dydaktyczną oraz współpracą krajową i zagraniczną, z innymi ośrodkami naukowo – badawczymi oraz z szeroko pojętą praktyką – opisując przepływ wiedzy m.in. do przedsiębiorców, rolników.

Eksperymentalna Stacja Uprawy Winorośli

W Chorwacji jest ponad 41 tysięcy zarejestrowanych hodowców winorośli i ponad 1600 producentów wina, a regiony słynące z jego wytwarzania można znaleźć zarówno na wybrzeżu, jak i w głębi kraju. Produkcja wina zalicza się do jednego z najszybciej rozwijających się sektorów chorwackiej gospodarki.

Łączna powierzchnia winnic w Chorwacji wynosi ok. 132 000 ha. Wyróżnia się dwa główne regiony winiarskie: kontynentalny i przybrzeżny. Wina białe przeważają w kontynentalnej części Chorwacji, natomiast wina czerwone dominują na wybrzeżu. Spośród 1200 znanych na całym świecie odmian winorośli, sto uprawianych jest w Chorwacji (większość z nich to gatunki autochtoniczne, czyli rodzime).

Z produkcji wina słynie przede wszystkim rejon w okolicy Zagrzebia. Eksperymentalna Stacja Uprawy Winorośli prowadzi uprawę rodzimych gatunków na obszarze 7 ha. Głównym celem Stacji jest produkcja rodzimych gatunków oraz wytwarzanie eksperymentalnych produktów czyli hodowla odmian – eko. Odmian, które będą odporne na choroby. Stacja znajduje się

w bliskim położeniu Uniwersytetu w Zagrzebiu. W ramach działalności dydaktycznej, w procesie produkcji nowych odmian uczestniczą studenci z Wydziału Rolniczego Uniwersytetu.

Charakterystycznym punktem wizyty studyjnej w Chorwacji było zwiedzanie gospodarstw zajmujących się produkcją wina. Gospodarstwa nastawione są na uprawy tradycyjnych odmian winorośli. W jednym z pierwszych gospodarstw uczestnicy wyjazdu zapoznali się w szczególowy sposób z produkcją win. Gospodarstwo zajmuje obszar 12 hektarów. 16 tys. krzaków winorośli. Ponadto w kilku domkach, na terenie gospodarstwa prowadzona jest działalność agroturystyczna. Cechą charakterystyczną prowadzonej działalności jest bogata oferta turystyczna, w ramach której jest baza noclegowa, żywieniowa – oparta na produktach lokalnych, oraz szeroka oferta rekreacyjna.

Gospodarstwo: Obiteljska Sirana Kusanovec

Charakterystyczną cechą w Chorwacji są rodzinne, kilkupokoleniowe gospodarstwa. Właściciele jednego z takich gospodarstw kontynuują stuletnią rodzinną tradycję krajowej produkcji serów. Różne rodzaje serów i przetworów mlecznych własnej produkcji pozyskują z mleka krowiego z własnego gospodarstwa. Jako producent Obiteljska Sirana Kusanovec uczestniczy w projekcie „Konserwacja produkcji zagrzebskiego świeżego sera krowiego i śmietany” oraz promocji marki „Zagrzebski świeży ser krowi ZG Sirek” pod kierunkiem ekspertów Stowarzyszenia ZG SIREK. Ponadto właściciele zajmują się także uprawą winorośli. Należy podkreślić, iż właściciele prowadzą działalność przetwórczą na poziomie gospodarstwa, a kolejnym ważnym etapem jest sprzedaż bezpośrednia serów oraz wina.

Ministerstwo Rolnictwa Chorwacji

W Ministerstwie Rolnictwa Chorwacji odbyło się spotkanie poświęcone funkcjonowaniu doradztwa rolniczego w Chorwacji. Przez pracowników Ministerstwa została przedstawiona struktura organizacyjna państwowego doradztwa, uwzględniając także nie tylko kwestie organizacyjne, ale przede wszystkim strukturę kadrową.

Głównymi celami doradztwa rolniczego w Chorwacji są:

- Poprawa standardu życia gospodarstw rodzinnych, producentów żywności i podmiotów w rybołówstwie
- Rozwój konkurencyjnych i zaawansowanych inwestorów poprzez wykorzystanie informacji, doradztwa i edukacji
- Zwiększenie konkurencyjności gospodarstw, oraz efektywniejsze wykorzystanie funduszy UE
-

W ramach systemu doradczego w Chorwacji funkcjonuje 117 oddziałów doradczych w kraju. Główna siedziba Doradztwa znajduje się w Zagrzebiu.

Do jego najważniejszych zadań Doradztwa należą:

- Doradztwo w rolnictwie i rybołówstwie
- Zapewnienie wsparcia eksperckiego
- Zarządzanie przeszłością
- Innowacyjne technologie Edukacja i szkolenia
- Organizacja i koordynacja prac doradczych
- Wdrażanie środków rozwoju obszarów wiejskich
- Środki polityki rybołówstwa
- Rozwój biznesu młodych rolników i rybaków
- Wsparcie dochodu i środki rynkowe
- Informacja, promocja i publikacja

Działalność Doradcza jest realizowana w 3 poziomach:

1. Podstawowa:

- Informacja i promocja Wspólnej Polityki Rolnej
- Kształcenie i szkolenie zawodowe
- Prace doradcze
- Wsparcie eksperckie w rolnictwie i rybołówstwie

2. Dodatkowa

- Ubieganie się o dotacje, wsparcie i dotacje
- FADN coroczne badanie dochodów
- System wiedzy i innowacji w dziedzinie rolnictwa
- Rozwój młodych rolników i rybaków
- Prognozowanie - choroby i szkodniki

3. Uzupełniająca

- Projekty
- Współpraca międzynarodowa
- Współpraca z samorządem
- Współpraca z organizacją producentów
- Edukacja

Doradztwo rolnicze realizowane jest także w obszarze WPR:

- Pomoc rolnikom w zrozumieniu wszystkich aspektów i kluczowych elementów systemu płatności bezpośrednich
- Pomoc rolnikom w wypełnianiu wniosków o dotacje bezpośrednie płatności
- Usługi doradcze, pomoc gospodarstwom rolnym
- Zestaw działań skierowanych do odbiorców usług w celu lepszego zdefiniowania zakresu i celów zgodnie z wytycznymi Wspólnej Polityki Rolnej UE
- Wybierając konkretny PAKIET DORADCZY, użytkownicy dokładnie wiedzą, czego mogą oczekiwać od pracy doradczej, w zależności od rodzaju produkcji i celów, które chcą osiągnąć w produkcji.

Ponadto doradztwo obejmuje kluczowe obszary produkcji i umożliwia spełnienie priorytetów, celów szczegółowych i tematów określonych w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Dodatkowa działalność realizowana jest w obszarach:

- doskonalenie technologiczne i techniczne gospodarstw rolnych oraz zapewnienie wsparcia eksperckiego rolnikom i rybołówstwu
- wdrożenie: transfer wiedzy i usługi doradcze
- promowanie wiedzy i innowacji w rolnictwie i rybołówstwie
- porady, instrukcje i praktyczne demonstracje w obszarze rolnictwa i rybołówstwa
- organizacja działań demonstracyjnych
- rozpowszechnianie informacji i publikowanie.

Chorwacki system doradztwa rolniczego rozwija się w kierunku podnoszenia jakości indywidualnej pracy doradczej, kształcenia i szkolenia swoich pracowników, realizacji projektów międzynarodowych w ramach działań innowacyjnych oraz transferu wiedzy z doradztwa do praktyki, a także rozwijanie współpracy z instytucjami partnerskimi, działającymi w zakresie rozwoju obszarów wiejskich.

Należy podkreślić, iż podczas wizyty w Ministerstwie grupa zapoznała się z narzędziami wykorzystywanymi w pracy doradczej, ze szczególnym uwzględnieniem systemów informatycznych, które są mocno rozwijane w chorwackim systemie doradztwa rolniczego.

Kolarić – rodzinne gospodarstwo

Kolejnym punktem była wizyta w gospodarstwie winiarskim prowadzącym lokalną i regionalną restaurację. Kolarić jest gospodarstwem rodzinnym, w którym można przenocować i skosztować lokalnego wina, ponieważ właściciele od pokoleń zajmują się produkcją wina. Należy podkreślić, iż gospodarstwo posiada bardzo dobrą infrastrukturę hotelową i restauracyjną.

Lokalna Grupa Działania "Zrinska Gora-Turopolje"

W trakcie wizyty w gospodarstwie, grupa spotkała się także z przedstawicielem Lokalnej Grupy Działania "Zrinska Gora-Turopolje". Obszar LGD obejmuje 2131,18 km².

Dominującą działalnością gospodarczą na obszarze LGD jest handel i przemysł przetwórczy, oraz rolnictwo (w różnych formach prawnych rejestracji przedsiębiorców w rolnictwie), które występuje tutaj jako tradycyjna działalność na tym obszarze od czasów starożytnych, reprezentuje niewykorzystany potencjał LGD. Obszar ten boryka się z problemem rozdrobnienia działek. Średnia wielkość działki wynosi 0,78 ha i dlatego tak małe działki często nie mogą generować znaczącej produkcji rolniczej. Zgodnie z rodzajem użytkowania gruntów rolnych, najwięcej jest gruntów ornych, łąk i pastwisk. Pod względem upraw to kukurydza, łąki, nieużytki, użytki zielone i pastwiska.

W zakresie działalności turystycznej obszar LGD ma duży potencjał, zwłaszcza w rozwoju turystyki wiejskiej. Zachowane dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze, rzeki, parki, korzystne położenie geograficzne oraz wydarzenia turystyczne i kulturalne są istotnymi walorami, aby rozwijać turystykę na danym obszarze.

Przedstawiciele LGD podczas spotkania podkreślali jak ważne jest tworzenie sieci współpracy, zarówno instytucji wspierających rozwój obszarów wiejskich jak i samych producentów rolnych i usługodawców.

Starostwo Powiatowe Żupanii Zagrzebskiej

Żupania Zagrzebska (żupania to odpowiednik polskiego województwa, w dalszej części tekstu: żupania) znajduje się w centralnej części Republiki Chorwacji, otaczając od strony wschodniej, południowej i zachodniej obszar administracyjny miasta Zagrzeb. Z powierzchnią 3060 km² (8 miejsce w Republice Chorwacji) i liczbą mieszkańców równą 317 606 mieszkańców (3 miejsce w Republice Chorwacji) stanowi 5,4% całkowitej powierzchni i 7,4% całkowitej populacji Republiki Chorwacji, co czyni ją jednym z największych województw hrabstw w Chorwacji. Spośród 34 jednostek samorządu terytorialnego w Żupanii 26 zalicza się do wiejskich społeczności lokalnych, ponieważ ich gęstość zaludnienia jest mniejsza niż 150 mieszkańców na km². Łączna liczba ludności w 26 wiejskich samorządach terytorialnych wynosiła 138 139, co stanowi 43,49% ogółu ludności Żupanii. Zatem Żupania Zagrzebska należy do grupy powiatów wiejskich.

Według Centralnego Urzędu Statystycznego w 2018 r. żupania Zagrzebska odpowiadała za 5,88% wartości krajowej brutto (WDB) Chorwacji, a w WDB dla leśnictwa i rybołówstwa 7,50%. Niezależnie od osiąganych wartości wskaźników ekonomicznych i stosunkowo niewielkiego udziału w całej gospodarce powiatu zagrzebskiego, należy podkreślić, że na obszarach wiejskich jednym z kluczowych sektorów jest rolnictwo. Jego znaczenie wykracza poza zwykłe wskaźniki wartości, ponieważ niejednoznaczność rolnictwa uznawana jest za ważny wyznacznik jego zrównoważenia, ale także zrównoważenia obszarów, na których się ono odbywa. Dotyczy to zarówno naturalnego, jak i społecznego zrównoważenia, gdzie rolnictwo jest jednym z filarów zachowania tradycyjnego i kulturowego dziedzictwa tradycyjnego i kulturowego.

Zdecydowana większość gruntów rolnych w powiecie Żupani Zagrzebskiej z spośród wszystkich zarejestrowanych 70.645 ha są to grunty orne ok. 78% (54 942 ha), następnie łąki ok. 16% (10 989 ha), sady ok. 3% (2 277 ha), pastwiska ok. 1% (977 ha), winnice – 1% (772 ha). W strukturze wielkości gospodarstw rolnych dominują gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych do 3 ha, które w ogólnej liczbie gospodarstw stanowią prawie 59%. Nieco ponad 38% gospodarstw użytkuje grunty rolne w przedziale od 3 do 20 ha, podczas gdy udział gospodarstw z gruntami powyżej 20 ha wynosi mniej niż 3%.

W produkcji roślinnej, produkcja polowa jest jedną z najważniejszych gałęzi, w której na pierwszym miejscu jest produkcja zbóż, a następnie roślin pastewnych i roślin oleistych. Ze względu na brak oficjalnych danych o plonach szacuje się, że zrealizowany plon wynosi

około 35 000 t zbóż, 153 000 t kukurydzy i około 3 300 t nasion oleistych. Całkowita produkcja owoców wynosi około 15 000 t, a winogron około 11 000 t.

Hodowla bydła jako tradycyjna gałąź rolnictwa w powiecie zagrzebskim, charakteryzował się znacznym zmniejszeniem liczby gospodarstw rolnych hodujących bydło. Tym samym w okresie od 2017 do 2020 roku, według danych Ministerstwa Rolnictwa, liczba gospodarstw utrzymujących bydło zmniejszyła się o 36%, podczas gdy spadek ogólnej liczby bydła był nieco mniejszy i wyniósł około 13,5%. Produkcja i dostawy mleka realizowane są przez 357 gospodarstw, które rocznie dostarczają 21 mln kg mleka.

Centrum Dystrybucyjne Owoców i Warzyw w Żupanii Zagrzebskiej

Centrum Dystrybucyjne Owoców i Warzyw w Żupanii Zagrzebskiej powstało ze środków Chorwackiego Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Należy podkreślić, iż dzięki środkom unijnym (zwrot 90%) wybudowano najnowocześniejszą chłodnię w Republice Chorwacji o pojemności 3000 ton i w pełni kontrolowanej atmosferze. Centrum powstało z inicjatywy lokalnych producentów. Rozpoczynając, działali na zasadach spółdzielni. Obecnie jest spółką, która współpracuje z 35. Producentami.

Lokalny Bank spółdzielczy

W ramach spotkania z przedstawicielami Lokalnego Banku Spółdzielczego omówiono wspólne działania rolników, w obszarze różnych form przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Transfer wiedzy do praktyki, ma kluczowe znaczenie w celu dążenia do innowacyjnych przedsięwzięć gospodarczych zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju. Ponadto dążenie do tworzenia sieci współpracy między pojedynczymi producentami rolnymi, którzy nie są w stanie poradzić sobie prowadząc samodzielnie niewielkie gospodarstwa rolne.

Zakończenie

Przedstawioną w opracowaniu charakterystykę rolnictwa w Chorwacji, w obszarze rozdrobnienia agrarnego można odnieść do sytuacji rolnictwa w Polsce Południowej. Problem niewielkich gospodarstw rolnych, w kontakcie pracy doradczej, jednoznacznie wskazuje, że potrzebny jest rozwój takich gospodarstw w kierunku wielofunkcyjnym. Aby małe gospodarstwa mogły przetrwać, potrzeba jest wprowadzania innowacyjnych rozwiązań, z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i kulturowych.

Wyjazd studyjny, w ramach, którego uczestnicy mieli okazję zapoznać się działalnością wszystkich przedstawicieli działających na obszarach wiejskich, pozwolił zaobserwować, że innowacyjne pomysły na rozwój obszarów wiejskich w sektorze naukowo-badawczym i transfer tych pomysłów do rolników poprzez promocję, upowszechnianie i wdrażanie stanowią bardzo ważny aspekt w drodze do przełamania różnych barier wśród odbiorców i w konsekwencji rozwoju w aspekcie wielofunkcyjnym.

Szeroka grupa uczestników wyjazdu w ramach, którego byli przedstawiciele spółdzielczości, organizacji pozarządowych działających na obszarach wiejskich, jednostek naukowych, oraz JST, ponadto przedsiębiorcy i indywidualni rolnicy może wykorzystać zdobytą wiedzę, kontakty zarówno na poziomie lokalnym, jak i podejmując współpracę w szerszym aspekcie.

Zaprezentowane przykłady w zakresie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie chorwackim na przykładzie tworzenia wartości dodanej na poziomie gospodarstwa, zwłaszcza producentów winorośli, mogą stanowić dobrą praktykę, która zostanie wykorzystana na obszarze Polski Południowej. Szczególnie ważne są przykłady gospodarstw winiarskich, biorąc pod uwagę fakt, iż region Polski Południowej rozwija się w uprawie winorośli.

Podsumowując, szansą rozwojową dla polskich producentów, zwłaszcza tych o niewielkiej skali działania, są produkty niszowe lub sprzedaż bezpośrednia przetworzonych produktów rolniczych wytwarzanych w gospodarstwach rolnych m.in. winiarskich. Wszystkie te bardzo różnorodne działania pokazują, że możliwe jest utrzymanie żywotności obszarów wiejskich z rozdrobnioną strukturą agrarną. Warto jest przenieść bądź zaadoptować zaobserwowane przykłady dobrych rozwiązań i praktyk stosowanych już za granicą, na grunt polskiego rolnictwa.

Bibliografia

W opracowaniu wykorzystano materiały pochodzące z:

Gołaś Z., 2015. Uwarunkowania zmian wolumenu produkcji, dochodów oraz dochodowości pracy sektora rolnego w Chorwacji, STOWARZYSZENIE EKONOMISTÓW ROLNICTWA I AGROBIZNESU,

Grgić I., Krznar S., Bratić V. Poljoprivredna proizvodnja Republikę Hrvatske prije i nakon pristupanja UE. 47 Symposium "Actual Tasks on Agricultural Engineering", Opatija, Croatia, 2019.

<https://www.farmer.pl/fakty/unia-europejska/chorwacja-na-trudnej-drozdze-do-konkurencyjnego-rolnictwa,79959.html> (9.10.2021)

<https://www.masterstudies.pl/universytety/Chorwacja/University-of-Zagreb-Faculty-of-Agriculture/> (9.10.2021)

Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania ZRINSKA GORA-TUROPOLJE: Strategia 2014.-2020. LAG ZRINSKA GORA-TUROPOLJE

Małopolska Izba Rolnicza: <https://mir.krakow.pl/artykuly/Chorwackie-Rolnictwo,12004.html>

Wydawca:
Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego
www.msdr.edu.pl

